

РІШЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ ПРО ПРИСУДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.150 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, ухвалила рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 10 “Природничі науки” за спеціальністю 103 “Науки про Землю” на підставі прилюдного захисту дисертації “Палеолітичні стоянки Поділля як комплексні пам’ятки природи і суспільства та їхня охорона” 19 лютого 2024 року.

Шевцова Анастасія Андріївна, 08.08.1995 року народження, громадянка України, освіта повна вища. У 2018 році закінчила географічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, здобула ступінь магістра за спеціальністю “Науки про Землю (Географія)” та отримала кваліфікацію “Магістр географії. Викладач”.

Навчалася в аспірантурі на кафедрі геоморфології і палеогеографії в Львівському національному університеті імені Івана Франка, форма навчання очна (денна) з 09.2018 р. по 09.2022 р.

Дисертацію виконано на кафедрі геоморфології і палеогеографії Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Науковий керівник: **Богущий Андрій Боніфатійович**, кандидат геолого-мінералогічних наук, професор, професор кафедри геоморфології і палеогеографії Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Здобувачка має 8 наукових публікацій за темою дисертації, з них 0 статей у періодичних наукових виданнях інших держав, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 0 монографій:

1. Шевцова А. Юридичні аспекти охорони палеолітичних стоянок в Україні. Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. 2019. Вип. 53. С. 315–321.

2. Шевцова А., Томенюк О. Морфометричний аналіз рельєфу району Буглівських палеолітичних стоянок на Поділлі та перспективи їхньої охорони. Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій. 2020. Вип. 1(11). С. 250–266.

3. Шевцова А. Морфометричний аналіз рельєфу околиць палеолітичної стоянки Ігровиця I на Поділлі та перспективи її охорони. Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. 2020. Вип. 54. С. 150–164.

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

1. Кирильчук Андрій Андрійович, доктор географічних наук, професор, професор кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, зауваження, уточнення і рекомендації:

1. У дисертаційній роботі зазначається, що здобувачка застосовувала низку методів наукових досліджень і, зокрема такий загальнонауковий метод як метод індукції. Проте, в роботі не розкрито детально, для чого було застосовано цей метод і які реальні результати вдалося отримати унаслідок його застосування.

2. “Рельєфотворних” (не “рельєфотвірних”) процесів;

3. В тексті анотації: “важливими ... (щось пропущено)... для аналізу тенденцій змін сучасного клімату”.

4. Новизна основних результатів дисертації:

У дисертації вперше: “Проведено комплексне дослідження палеолітичних стоянок Подільського регіону як пам’яток природи та суспільства.” (в анотації зазначено, що у роботі наведено комплексну характеристику окремих палеолітичних стоянок регіону - Порятин I, Буглів V, (2010 р.), Великий Глибочок I – (2009 р.));

У роботі достатньо часто при обґрунтуванні актуальності досліджень зазначено, що у розрізах фіксуються сліди розвитку делювіально-соліфлюкційних та палеокрогених процесів, які є свідченням давніх кліматичних змін тощо. Очевидно, це мало бути відображено у підрозділі “набули подальшого розвитку”.

5. У 8 пункті загальних висновків слід було детальніше розкрити наукове значення виконаного дослідження (в межах яких освітньо-професійних програм і які освітні компоненти можуть бути запроваджені на основі цього дослідження тощо).

2. Рідуш Богдан Тарасович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Міністерства освіти і науки України, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. У Вступі не визначено, яку територію охоплює дослідження і що автор розуміє під “Поділлям”. Лише на початку 2-го розділу знаходимо ремарку, що територія досліджень “фактично обмежується місцями розташування палеолітичних стоянок Тернопільської та Буглівської груп, знаходиться в межах Тернопільської області, зокрема в центральній і західній її частинах”. У такому разі в назві роботи слід було вжити “Західне Поділля”.

2. На рис. 2.1 “Розташування палеолітичних стоянок Поділля” вказані й деякі стоянки на правому березі Дністра, його Буковинсько-Бесарабській частині. Оскільки перелік навіть найбільш значних стоянок тут не повний, то рисунок треба було назвати “Розташування деяких палеолітичних стоянок Поділля”.

3. Незрозуміло, де на ділянці досліджень є регіональні розломи кристалічного фундаменту з амплітудою 1,5-2,0 км, що характерно хіба для передгір’я (с. 65).

4. Зазначається, що неоген представлений тортонськими і мессінськими відкладами, але не зазначено, які відклади автор відносить до мессінських. Та й синхронні тортону відклади на Поділлі належать до баденського і сарматського ярусів.

5. Нелогічно названо розділ “Природні умови території Поділля як фактор впливу на розміщення та збереження середньопалеолітичних стоянок”, якщо йдеться не лише про середній палеоліт.

6. У таблиці 2.1 подано застарілий поділ плейстоцену, що не відповідає сучасній міжнародній стратиграфічній шкалі квартеру.

7. При характеристиці кліматичних змін палеогеографічних етапів (с. 97-98) не зовсім коректним є посилання на джерело [102], оскільки це, по суті, колективна монографія на майже тисячу сторінок, яка складається з кількох десятків статей. Тоді, принаймні, потрібно було вказувати сторінки в цій монографії.

8. Побажання: Оскільки навіть у висновках до 2 розділу йдеться про наявність відкладів туронського кременю, з якого виготовляли знаряддя, то у розділі варто було подати фото зразків цього кременю.

9. Спірним є твердження у висновках до 2 розділу про те, що «клімат ... у період середнього

та верхнього палеоліту був дещо холоднішим від сучасного». Епоха тривалістю біля 300 тис. р. включала декілька інтергляціалів, які всі були тепліші за сучасний клімат. Тому таких узагальнень слід уникати і давати характеристики гляціалів та інтергляціалів окремо.

10. У роботі йдеться лише про відкриті стоянки і зовсім не приділено уваги питанням збереження печерних стоянок, як існуючих, так і потенційних.

3. Кушнір Анатолій Степанович, кандидат географічних наук, старший науковий співробітник відділу геоморфології та палеогеографії Інституту географії Національної академії наук України, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. До теми дисертаційного дослідження:

- з огляду на палеогеографічну спрямованість роботи, на думку опонента, варто було закцентувати увагу на лесово-грунтових відкладах до яких приурочені палеолітичні стоянки, що в свою чергу потребують охорони як археологічні та палеогеографічні пам'ятки;

- в назві роботи, як і в назві окремих розділів та пунктів зазначена територія дослідження – Поділля, що є історико-географічною областю. Разом з тим, при описі лесово-грунтових відкладів згадується більш доречно в спеціальності наук про Землю територія, на якій розташовані об'єкти дослідження, а саме Волино-Поділля. Також при характеристиці зокрема корінних відкладів (пункт 2.1) йде опис території, що є адміністративною одиницею – Тернопільська область. Незрозуміло, як співвідносить авторка ці території.

2. До структури роботи:

Враховуючи предмет дослідження, на думку опонента, варто було б включити пункт який охарактеризував би напрацювання передусім українських вчених в галузі охорони пам'яток археології, відомі публікації О. Малишева (2020), Н. Мінаєвої (2019), Н. Рудика (2011), Є. Михайленко (2010) та ін.

3. До першого розділу:

- в пункті 1.2 наведені терміни (с. 28-29), які використовуються в нормативно-правових документах та не співвідносяться із визначеннями, що представлені у згаданому авторкою Законі України “Про охорону культурної спадщини”. В свою чергу, визначення цих термінів подається в Законі України “Про охорону археологічної спадщини» і, разом з тим, достеменно не зрозуміло, чому поданий перелік термінів не повний згідно згаданого Закону;

- с. 31.: “Європейська культурна конвенція” розроблена в 1954 р., а ратифікована в Україні саме в 1994 р., що і потрібно було зазначити. Стосовно “Конвенції про захист європейської археологічної спадщини”, напевно сталася технічна помилка, так як, конвенції з таким формулюванням не існує. В свою чергу є “Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини”, підписана в Лондоні 1969 року, яка пізніше доповнена та існує наразі у формулюванні “Мальтійська конвенція”, що набула чинності в Україні в 2004 р.

4. До другого розділу:

- таблиця 2.1.: в співставленні етапів четвертинного періоду та при їх характеристиці доцільно вживати слово “горизонт”. Наприклад, “бузький горизонт”, “кайдацький горизонт” і т. п. Незрозуміло, на які праці М. Веклича авторка посилається, адже в списку літератури немає жодної. В свою чергу, уніфікована Стратиграфічна схема четвертинних відкладів 1993 р. (де М. Веклич є першим автором) має дещо інші назви та порядок горизонтів, особливо, що стосується середнього і нижнього плейстоцену;

- на с. 81-83 і далі, не зрозуміло, на основі якого програмного забезпечення та яким чином було побудовано ЦМР даної території, картосхеми експозиції та крутості схилів, вертикального розчленування рельєфу;

- с. 95: “Перша чітко зафіксована поява палеолітичної людини на теренах Поділля припадає на передостанній інтергляціал.... розпочинаючи з 8 киснево-ізотопної стадії (MIS 8), що завершилась перед коршівським інтергляціалом” – на думку опонента, це досить спірна теза, адже опубліковані результати дослідження Вадима Степанчука та ін. в межах окресленої авторкою території (Меджибіж та Головчинці) свідчать про наявність артефактів у відкладах, які відносяться до 11 киснево-ізотопної стадії (MIS 11) та у більш давніх відкладах, в окремих випадках це відклади MIS 17-19 та MIS 21-37.

5. До четвертого розділу:

- на с. 143 та с. 158, на думку опонента, чітко не зрозуміло, чим виокремлені проблеми охорони та рекомендації для збереження археологічних пам'яток саме палеоліту відрізняються від проблем охорони археологічних пам'яток загалом та рекомендацій щодо їхнього збереження;

- с. 148.: мустье – це палеолітична культура (етап, період), а не горизонт. Те саме стосується і ашельської палеолітичної культури, помилково названої авторкою горизонтом.

5. До загального тексту роботи:

- присутні недоречні посилання в тексті, що не відображають інформації, викладеної у відповідній науковій роботі, наприклад [109] – с.73, [46] – с. 94 та ін.;

- деякі представлені рисунки і таблиці є розмитими та такими, що важко сприймаються, наприклад табл. 2.1. – с. 72, рис. 2.4 – с. 82 та ін.

4. Дмитрук Роман Ярославович, кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри геоморфології і палеогеографії Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, надав позитивну рецензію із зауваженнями:

1. На с. 17 приведено інформацію щодо розташування палеолітичних стоянок в товщах лесово-грунтових відкладів, які “містять сліди палеокріогенних процесів”. Незрозуміло, яким чином ці процеси впливали на розташування стоянок?

2. На с. 20 серед методів, які використовувала дисертантка в дослідженнях, значаться польові, які використовувались для “фіксації поточного стану збереження, будови та сучасного використання палеолітичних стоянок...”.

3. У першому розділі роботи вказується, що палеолітичні стоянки території Поділля почали активно вивчатись з 70-х років минулого століття. Єдиною згадкою є інформація про стоянку Касперівці, що розташована на нижньому Сереті, яку ще в 20-х роках ХХ-го століття вивчав Ю. Полянський. З літературних джерел відомо, що особливу увагу тогочасної науки було зосереджено на численних палеолітичних пам'ятках Придністерського Поділля, серед яких відомими широкому загалу є Молодове I і V, Кетроси, Стінка, Атаки, Кормань та інші, які вивчались активно ще в 30-х роках румунськими дослідниками, а пізніше (друга половина 50-х – 80-ті роки) – радянськими.

4. При описі культурних шарів палеолітичної стоянки Великий Глибочок I вказано, що “III культурний шар (ашель-мустье) – коршівський викопний ґрунт і нижня частина середньоплейстоценових лесів”, що не відповідає дійсності, оскільки над коршівським викопним ґрунтовим комплексом залягає верхній горизонт середньоплейстоценових лесів.

5. На с. 66 та с. 67 допущено помилку при описі неогенових утворень, оскільки згідно Стратиграфічного кодексу України поширені на досліджуваній території відклади, у тому числі буглівські верстви, стратотипічний розріз яких знаходиться неподалік села Огрязківців, а прекрасні його відслонення знаходимо на східній околиці Буглова, відносяться до середнього міоцену (баденського регіоюрусу), а не до верхнього.

6. Не до кінця зрозумілою є будова четвертинних утворень досліджуваної території. В роботі є згадки про терасові рівні Дністра, при цьому окремі з них, зокрема п'ятий – не охарактеризований.

7. При аналізі ландшафтно-кліматичних умов більше уваги доцільно було приділити тогочасному рослинно-тваринному світові, оскільки він значною мірою впливав на можливість заселення людиною території та був відображенням тогочасних природних обстановок.

8. У пункті 4.1 останнього четвертого розділу доцільно було подати інформацію про досвід охорони палеолітичних стоянок як пам'яток природної і культурної спадщини у таких країнах як Франція, Іспанія, Німеччина, які відомі своїми чисельними пам'ятками, хоча часто вони приурочені до печерних комплексів.

5. Яцишин Андрій Михайлович, кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри геоморфології і палеогеографії Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, надав позитивну рецензію із зауваженнями:

1. Зауваження щодо наповнення Розділу 1 “Теоретико-методологічні засади дослідження палеолітичних стоянок”, в якому поєднано щонайменше три на мій погляд не пов’язані між собою теоретико-методологічні проблеми: перша – це аналіз історії досліджень палеолітичних стоянок Поділля; друга – опрацювання правових засад організації охорони палеолітичних стоянок в Україні, куди можна віднести і проблеми паспортизації палеолітичних стоянок; третя – характеристика методів дослідження палеолітичних стоянок як комплексних пам'яток природи та суспільства. Вважаю, що підрозділи 1.2 “Правові засади організації охорони палеолітичних стоянок в Україні” і 1.3 “Паспортизація палеолітичних стоянок” доцільно подати у розділі четвертому.

2. Зауваження щодо розмитості деяких пунктів висновків до окремих розділів дисертації і деяких пунктів висновків до дисертації. Зокрема, щодо пунктів 3–5 висновків до розділу першого, в яких підбиті підсумки досліджень тільки трьох палеолітичних стоянок: Великий Глибочок I, Ванжулів VIII і Буглів V. Висновки про результати досліджень решти палеолітичних стоянок Поділля: Пронятин I, Ігровиця I, Ванжулів I, історія вивчення яких також висвітлена у підрозділі 1.1, відсутні.

3. У висновках до розділу четвертого, як і в тексті цього розділу, доцільно акцентовано описати результати вже впроваджених заходів з охорони палеолітичних стоянок Поділля. Зокрема, чітко вказати, які стоянки включені в Державний реєстр нерухомих пам'яток України, яких заходів вжито для покращення стану збереження та охорони палеолітичних пам'яток тощо. Однак, треба наголосити на тому, що у пункті 8 висновків дисертаційного дослідження ця прогалина ліквідована.

4. Пункти 1, 2 і 6 висновків дисертаційного дослідження носять поверхневий, позбавлений конкретики характер. Зокрема, у пункті першому, присвяченому аналізу історії досліджень палеолітичних стоянок Поділля, історія досліджень стоянок “помістилась” в одне десятиліття та охопила тільки роботи О. Ситника. Але ж історія досліджень палеоліту Поділля значно триваліша та пов’язана з діяльністю багатьох інших науковців.

5. У пункті другому висновків дисертантка пише: “Окреслено ключові юридичні аспекти, пов’язані з організацією процесів збереження та охорони палеолітичних стоянок в Україні, а також покроково висвітлено алгоритм підготовки та впровадження визначеного переліку документів для включення палеолітичних стоянок до Державного реєстру нерухомих пам'яток України”. Але що саме входить до переліку ключових юридичних аспектів та як виглядає алгоритм підготовки та

впровадження визначеного переліку документів для включення палеолітичних стоянок до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, не конкретизує.

6. В пункті шостому висновків доцільно було б чітко вказати, які саме природні та антропогенні фактори суттєво негативно впливають на сучасний стан збереження та охорони палеолітичних стоянок Великий Глибочок I, Пронятин I, Ігровиця I, Буглів V, Ванжулів I (Замчисько), Ванжулів VIII (кар'єр).

7. Побажання щодо наповнення та оформлення текстової частини дисертації:

- Наприклад, з тексту підрозділу 1.4 “Методи дослідження палеолітичних стоянок як комплексних пам'яток природи та суспільства” так і не зрозуміло, які ж конкретно геологічні, геоморфологічні та інші методи досліджень застосовувались на польовому етапі вивчення палеолітичних стоянок як комплексних пам'яток природи та суспільства?

- У пункті 4.2.1 “Фактори впливу на стан збереження та проблеми охорони палеолітичних стоянок”, який є складовою частиною підрозділу 4.2 “Сучасний стан та актуальні проблеми охорони і збереження палеолітичних стоянок Поділля” достатньо ґрунтовно проаналізований широкий спектр природних і антропогенних процесів, що впливають на стан збереження стоянок. Однак, майже третина тексту присвячена аналізу впливу наслідків війни на збереження об'єктів геоспадщини. Але ж сьогодні військові дії не становлять реальної загрози палеолітичним стоянкам Поділля. До того ж у висновках до розділу 4, які і у висновках до дисертації, вплив наслідків війни на збереження об'єктів геоспадщини Поділля взагалі не висвітлений. На мій погляд, доцільно було б більше уваги приділити аналізу впливу інших природних і антропогенних процесів на збереження стоянок Поділля.

- Дисертантка також не завжди коректно використовує запозичені в інших науковців результати досліджень. Наприклад, у першому реченні підрозділу 2.4 “Ландшафтно-кліматичні умови середнього палеоліту” (с. 95) дисертантка пише: “Зміни палеоландшафтів та палеокліматичних умов середнього палеоліту на теренах Поділля дослідникам вдалось реконструювати на основі даних, отриманих у результаті проведення комплексних природничих досліджень розрізів стоянок, а саме: стратиграфічних, палеопедологічних досліджень розрізів лесово-ґрунтових товщ, у тому числі палеолітичних стоянок; реконструкцій давньої рослинності з застосуванням палінологічного аналізу зразків, відібраних на стоянках та опорних розрізах території Поділля; палеонтологічного аналізу зразків викопної фауни, знайденої на стоянках, зокрема великих ссавців”. Однак, так і вказує, хто саме проводив стратиграфічні, палеопедологічні, палінологічні та інші дослідження розрізів стоянок, результати яких дисертантка аналізує. Або, наприклад, у пункті 3.1.1 “Великий Глибочок I” (с. 102) дисертантка пише: “В процесі дослідження пам'ятки археологами виявилось, що культурний шар II (пізній палеоліт) містить домішку матеріалів нижньопалеолітичної доби”. Проте так і не вказує, ким саме проведена типізація крем'яних виробів.

Загальна оцінка роботи і висновок. Дисертація Шевцової Анастасії Андріївни на тему **“ПАЛЕОЛІТИЧНІ СТОЯНКИ ПОДІЛЛЯ ЯК КОМПЛЕКСНІ ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ І СУСПІЛЬСТВА ТА ЇХНЯ ОХОРОНА”** є самостійною та завершеною науковою працею, що виконана з дотриманням вимог академічної доброчесності. Робота характеризується чіткістю змісту, містить обґрунтовані результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувача та достатньо повно представлені у наукових працях.

Основний зміст дисертації спрямований на характеристику палеолітичних стоянок Подільського регіону як комплексних пам'яток природи та суспільства, оцінку стану їхнього

збереження, розробку і впровадження в практику рекомендацій з їхньої охорони. Практичне значення одержаних результатів є у підготовці охоронних документів та ініційованні процесу включення окремих палеолітичних стоянок Тернопільської та Буглівської груп на Поділлі до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Результати досліджень, які наведені у дисертаційній роботі, належать автору та є його науковим доробком. Для публікацій, надрукованих у співавторстві, зазначено особистий внесок здобувача. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

За кількістю і рівнем публікацій, апробацією на наукових конференціях дисертація "Палеолітичні стоянки Поділля як комплексні пам'ятки природи і суспільства та їхня охорона" відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року "Про затвердження Вимог до оформлення дисертації" та "Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії" (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами), а її автор, **Шевцова Анастасія Андріївна**, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 10 "Природничі науки" за спеціальністю 103 "Науки про Землю".

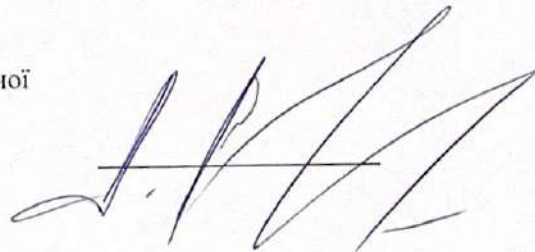
Результати відкритого голосування:

"За" – 5/11 членів ради,

"Проти" – 0/11 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.150 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, присуджує **Шевцовій Анастасії Андріївні** ступінь доктора філософії з галузі знань 10 "Природничі науки" за спеціальністю 103 "Науки про Землю".

Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 35.051.150

Андрій КИРИЛЬЧУК

